

TANPINAR'DA ÖLÜM DÜŞÜNCEŞİ VE "SELÂM OLSUN" ŞİİRİ

Nezahat ÖZCAN^{†††}

ÖZET

Bir sanatkâr olarak ölüm düşüncesi, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı derinden etkiler. O, bu hususta, özellikle eserlerinin yarım kalması noktasında endişeler taşır. Bir estetik olarak tabiatın büyük bir zevk alan Tanpınar, bu dünyadan ayrıldığında en çok neleri özleyebileceğini "Selâm Olsun" şiirinde dile getirir. Makalede, Tanpınar'da ölüm düşüncesinin yansımaları ve "Selâm Olsun" şiiri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, ölüm düşüncesi, "Selâm Olsun"

TANPINAR'S CONCEPT OF DEATH AND HIS POEM NAMED "SELÂM OLSUN"

ABSTRACT

The concept of death influences Ahmet Hamdi Tanpınar deeply as an artisan. He is especially anxious about leaving his literary works incomplete on this matter. Getting great pleasure out of nature as an aesthete, Tanpınar puts into words the things which he might miss the most when he dies in his poem named "Selâm Olsun". In this article, Tanpınar's reflections on the concept of death and the poem "Selâm Olsun" will be emphasised.

Key words: Ahmet Hamdi Tanpınar, the death thought, "Selâm Olsun"

GİRİŞ

Selâm Olsun

*Selâm olsun bizden güzel dünyaya
Bahçelerde hâlâ güller açar mı?
Selâm olsun sonsuz güneşe, aya
Işıklar, gölgeler suda oynar mı?*

*Hepsi güzeldi, kar, tipi, fırtına
Günlerin geçişi ardi ardına
Hasretiz bir kanat şakırtısına
Mavi gökte kuşlar yine uçar mı?*

*Uzak, çok uzağız şimdi ışıktan
Çocuk sesinden, gül ve sarmaşıktan
Dönmeyen gemiler olduk açıktan
Adımızı soran, arayan var mı?*

(Tanpınar 1981: 26)

Ölüm, insanı derinden etkileyen bir olgudur. İnsan, hayatı ve ölümü, doğduğu veya benimsediği kültür çerçevesinde algılar. Ölümün tesiri ve ölüm karşısında takınılan tavırlar, kültürün bir cüzü olarak insandan insana değişir. Bu farklılığın temelinde, din gibi genel, psikoloji gibi özel kabuller ve kişilik özellikleri vardır. Duyarlılıkları farklı olduğundan ölüm düşüncesi, her insanda farklı, sanatkârda ise daha farklı duygu tezahürlerine yol açar.

Bir sanatkâr olarak Ahmet Hamdi Tanpınar, ölüm düşüncesi karşısında bazı endişeler duymuş, bu endişelerini gerek edebî eserlerinde gerekse makalelerinde dile getirmiştir. Tanpınar ölümü, denemelerinde, mektuplarında ve günlüğünde realist bir şekilde algılar. Ölüm, Tanpınar için "korkunç akıbet"tir. Özellikle tanıdığı insanların ölümlerinden üzüntü duyan Tanpınar, ölümle ilgili olarak "ölüm korkunç şey" der. Günlüğünün Aralık 1960 tarihli sayfasında, "Neden korkuyorum?" sorusuna, "Her şeyden... Ölümünden" şeklinde cevap verir (Enginün vd. 2007: 253).

Tanpınar, canlılar arasında insanı, sonunu idrak etmesi bakımından özel bulur. Canlılar arasında ancak insan ölüm bilgisine ve bu kavramın varlığına rağmen hayata bağlıdır. **HUZUR** romanında İhsan, insanın talihi düşünüldüğünde, onun kadar acınacak bir mahlûk bulunmadığını söyler. Yine aynı romanda Mümtaz, insan ve ölüm üzerine şunları söyler: "Ben insanı seviyorum. Onun şartlarıyla dövüşme kudretini seviyorum. Kaderini bile bile hayatı yüklenmesini, o cesareti seviyorum. (...) Hiçbir şey insanoğlunun cesareti kadar güzel olamaz. (...) Ben trajedinin kendisini seviyorum. Asıl büyüklük, ölüm şuuruna rağmen gösterdiğimiz cesarete" (Tanpınar 2000: 91). Tanpınar'ın gözünde insan, kaçınılmaz son olan ölüme rağmen "icat", "ihtira" (yeni bir şey bulma, üretme), "ihtiras" ve "sanat"a sarıldığı için büyüktür.

Tanpınar, "biricik şairim" şeklinde nitelendirdiği Paul Valery için

^{†††} Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
nozcan@gazi.edu.tr Cep: 0 537 541 40 73. Belge geçer: 0 (312) 212 22 79

mektuplarında şöyle yazar: "Ne garip şey bu insan ömrü. Asrını doldur, herkesten, hepsinden üstün zekâ ol, sonra birkaç metrelik taşın altına gir ve kaybol" (Kerman 1992: 123). Görüldüğü gibi Tanpınar sanatkar dehanın, ölümle birlikte yok olup gitmesine hayıflanır. Bütün bir hayat boyunca güçlüklerle elde edilen birikim; insanın yıl yıl kendisini inşa etmesi sonucunda oluşan terkip, ölümle bir anda ortadan kaybolur. Bu durum Tanpınar'ı çaresizlik, boşluk, hiçlik duyguları ile karşı karşıya getirir. Sıradan insan ile dikkatleri ve algılamaları farklı zekâ sahiplerinin ölümle neticelenen aynı sonları, onda bir çatışma yaratır. Tanpınar, bu çatışmaya **Huzur** romanında değinir. **Huzur** romanının kahramanı Mümtaz, Türkiye'nin ayak sesleri iyice yaklaşan II. Dünya Savaşı'na katılma ihtimalini düşünür ve endişeye kapılır. Böyle bir ihtimal karşısında bir insan olarak kendisi de, herhangi bir garson da cepheye çağrılacaktır. Ancak kendisi, Hitler'i ve düşüncelerini bilerek; garson ise bunlardan habersiz olarak savaşacaktır. Tanpınar, bu noktada Mümtaz'ı, hayat ve ölüm karşısında çözümünü olmayan bir çatışma içine sokar.

1960 yılında ölümün öncülleri olan hastalıkları çoktan karşılamış, uyku düzeni kaybolmuş, kronik ürtikeri olan Tanpınar: "Ölüm tabii başlarda kolay kolay gelmiyor. İlk önce pişdarları geliyor. Bir de bakıyorsunuz dünyayı anlayamıyorsunuz. Etrafınıza yabancımanız" (Enginün vd. 2007: 218) der.

Tanpınar'ın yaşadığı sağlık sorunları, vehimlerini geliştirir ve bu durum ruh hâlini alt üst eder. Zaten eserlerini okuyan psikiyatri uzmanlarından kimileri, onu, psikolojik açıdan sağlıklı bulmazlar (Sunat 2004).

Tanpınar'ı ölüm düşüncesinden daha önce, "ayaklarımıza vurulmuş pranga" (Kerman 1992: 119) şeklinde tanımladığı yaşlılık tedirgin eder. Tanpınar bu noktada sanata sığınır. 1959 yılında Paris'ten yazdığı mektuplardan birinde, şiir ile uğraşmanın yaşını unutturduğundan söz eder: "Eğer şiirin damarı tekrar bir şeyler akıtırsa kurtuldum demektir" (Kerman 1992: 212). Tanpınar, bir tren yolculuğu sırasında, karşısında oturan ihtiyar bir adamdan hareketle yaşlılık üzerine düşünür. Bu düşüncelerini, Mehmet Kaplan'a yazdığı mektupta şöyle aktarır: "İhtiyarlık... Cesametler, devam eden şeyler, yani zaman kendiliğinden tabakalar vücuda getiriyor. Öyle ki tekrar kendimiz olmak için bir yığın ameliyeye, nadasa, derinden hatırlamaya mecbur oluyoruz. Gencin seçmek ihtiyacı yoktur. Hatta tanzime bile ihtiyacı yoktur. Düşünce, ana fikir varlığın kendi hamlesindedir. Fakat yaşlı adam..." (Kerman 1992: 212). Etrafını bu dikkatlerle gözlemlerken Tanpınar'ın tespitleri, aslında hep kendisine yönelir. Tanpınar'ı bu yıllarda, hem tablolarındaki hem de tanıdığı ve tesadüfen yolda gördüğü yaşlılar meşgul etmeye başlar. Tanpınar'ın zihninin takıldığı tablolarındaki yaşlı portrelerinden birisi, Hollandalı ressam ve baskı ustası Rembrandt Harmenzsoon van Rijn'e aittir. Rembrandt'ın yaşlılık döneminde kendisini tasvir ettiği değişik portreleri olmasına rağmen özellikle içlerinden biri Tanpınar'ı oldukça düşündürür. Tanpınar, Paris'te bulunduğu zaman zarfında, bu tabloyu seyretmek için sık sık Louvre müzesine gider.* Portrenin bilhassa bakışlarındaki mana, hayatının muhasebesini yapan ve bunun sonucunda memnuniyetsizlikleri, hayal kırıklıkları ağır basan bir insanın ruh hâli,

* Rembrandt'ın Louvre müzesinde bulunan "Portrait of the artist his easel" adını taşıyan tablo.

Tanpınar'ı sarsar: "Bana öyle geliyor ki, Rembrandt, tarihinden veya kendisinden, hülâsa bir şeyden korkuyor. Bu karanlıklar şâiri, her rastladığını kendi zengin gecesine götürüp orada değiştiren adam, sanki karanlıktan daha tehlikeli bir şeyin kendisini beklediğini biliyor. İyi ama sanatının tam kemal noktasında, bütün sırlara sahip iken bu korku niçin? Yavaş yavaş bu portrede resim dediğimiz sanatı geçen bir şey olduğunu anlıyorum. O bana Dostoyeskiyâri psikolojik romanın başlangıcı gibi geliyor" (Tarihsiz b: 271). Tanpınar, bu tabloyu seyredirken elli yedi; ressam ise sözü edilen tabloyu yaptığı tarihte elli dört yaşındadır. Bu yıllarda ihtiyarlık, ölüm, bütün ömrün dökümüyle ilgili hesaplarla birlikte eserlerini tamamlayamama endişesi, Tanpınar'ın zihnini sık sık meşgul eder. Tanpınar, vaktinin kalıp kalmadığına yönelik soruları kendisine daha sık sormaya başlar: "Ne hazin, kendimi çok geç buldum. Başka bir insan gibi yaşamaya, ebadına erişmiş bir şair olmaya vakit bulabilecek miyim?" (Enginün vd. 2007: 195).

Tanpınar, Eylül 1959'da yurt dışından yazdığı bir mektupta : "Ah bu yaş meselesi, bu içimizden kendimize tuttuğumuz korkunç ayna. Hiçbir şey onun kadar zalim olamaz. Bu yamyam, bu korkunç maske hayatın her dönemecinde karşıma çıkıyor" (Kerman 1992: 120) diye yazar. Yaşının ilerlemesi ile Tanpınar, uyku düzenini de kaybeder. "Bütün bunlar yaşımızın icabı. Sakal bıyık kestik diye altmışa merdiven dayadığımızı unutacak değiliz ya. Bu iki hastalık beni kendi yaşıma yahut biraz daha ileriye götürdü. Şimdi bu bulunduğum noktada kalabilmek meselesi. Tutunabilirsek ne âlâ, tutunamazsak onu da kendisi bilir. Yalnız sıhhat ve ölüm korkusuyla yaşamaktan büsbütün vazgeçmeyi istemem. Bu kadar istibdat hoşuma gitmiyor. Baş eğmem değil, hoşuma gitmiyor" (Kerman 1992: 120). Aslında yaşlılık ve ölüm düşünceleri, Tanpınar'ın duygu dünyasını ve eserlerini besleyen ve zenginleştiren önemli unsurlardır.

Kendisiyle birlikte tanıdıklarının da yaşlanmalarına tanıklık eden Tanpınar, bu durumdan rahatsızdır: "Civar ihtiyarlamış. Birçok dostlarım var ki bezik masası dışında görmek istemem" (Enginün-Kerman 2007: 303) cümleleri, Tanpınar'ın etrafında sağlıklı ve hayattan zevk alan insanlar görmekten hoşlandığını ifade eder. İhtiyarlık ona göre "tahammür" etmekle yani ekşimekle eş anlamlıdır. Tahammür, sanatkarı hem vücutta hem de duygularda sağlıklı eser vermektir. Eylül 1960'da, "Bütün hülyalar eskidi, kaçacak yer yok!" şeklinde yazarken ihtiyarlık psikolojisinin yaratıcı dehayı, sanatkarane duyuş tarzını nasıl olumsuz etkilediğini de ifade etmek ister gibidir (Enginün vd. 2007: 218).

Tanıdığı insanların etrafından birer birer çekilmesi, ona ölümün yaklaşmakta olduğunu düşündürür: "Peyami öldü. Ağabeyisi öldü. Ben parasızlığın şamandırasında yarı hasta, delik deşik bir gemi gibi suyun son hücumunu bekliyorum" (Enginün vd. 2007: 308). Günlüğünün Haziran 1961 tarihini taşıyan sayfalarında, ölüm düşüncesinin Tanpınar'ı daha sık yokladığı görülür. Hasta olan arkadaşlarından söz eden Tanpınar, yakın çevresinden vefat edenlerin isimlerini sıraladıktan sonra "Etrafımız hakikaten boşalıyor" diye yazar (Enginün vd. 2007: 303).

1958'ten itibaren hayatının muhasebesini yapan Tanpınar, geçmişteki bazı yılları için hayıflanır. Aralık 1958'de "Garip bir hâlet-i ruhiye içinde 57'nin yahut 58'in ortasını yaşıyorum. Altı ay sonra 59. İhtiyarlık, farkında olmadan nasıl geliyor. Hakikaten yaşımın gafiliyim. (...) Bununla beraber yaşım var. Bu işte asıl garip olan

zamanın merhale merhale bizde tecelli etmesi. Bir hastalık dişler kırılıyor. Sapa sağlamsın. Ne bozabilir bu ahengi? Henüz her şey yerinde. Arkasından bir sarsıntı, bir ümitsizlik daha. Yeniden ahenk kuruluyor. Fakat mihverin öbür ucunda ve böyle ahenkten ahenge gide gide ipin sonu geliyor" (Enginün vd. 2007: 133-134). Tanpınar, çaresizlik ve hüznün içinde, kendi yaşlanma sürecini dikkatle takip eder.

1959 yılına kaygılarla giren Tanpınar günlüğüne, "Acaba, acaba ömrüm olacak mı ve hakikaten eserim diyebileceğim şeyi bulabilecek miyim? Şiirlerim, romanlarım, hikâyelerim tamamlanacak mı?" (Enginün vd. 2007: 146) diye yazar. Birkaç paragraf aşağıda da, "Nesir ve şiir hepsi kafamda hazır. Neler yapabilirim, felek biraz müsaade etse" dileğinde bulunur.

Ağustos 1960'ta, Yahya Kemal'in son yılları üzerinde düşünürken birden kendisine yönelir ve günlüğüne: "Ben ki ihtiyarlığın eşiğindeyim, ben ne olacağım? Nasıl olacağım? Ne hazine şey" (Enginün vd. 2007: 146) diye yazar. Böylelikle adım adım yaklaşan ihtiyarlık, Tanpınar'da bir saplantı hâlini alır. Günlüğüne Ağustos 1960'ta, "altmış yaş muazzam iş"; Ekim 1960'ta ise "Hiçbir güven yerim yok. Ve ihtiyarladım da" diye yazar (Enginün vd. 2007: 236). Günlüğünde, sık sık şikâyet ettiği parasızlığın da etkisiyle, etrafına olan güven duygusunun sarsıldığı görülür. Tanıdıklarından bazılarını borçlanmıştır. Bu borçların bir türlü ödenememesi çevresinin Tanpınar'a, Tanpınar'ın da kendisine olan itimadını sarsar. Tanpınar, günlüğünün Kasım 1960 tarihli sayfasındaki "Kendime Nasihatlar" bölümüne, "Zaman azaldı; sermayeyi israf devri geçti" (Enginün vd. 2007: 238)cümlesiyle başlar.

İlk gençlik döneminde (on dört yaş) annesini, yetişkin çağda babasını kaybeden Tanpınar, Yunus Kâzım Köni'nin, Nurullah Ataç'ın, Yahya Kemal'in, Hasan Âli Yücel gibi dostlarının cenazelerinde bulunur. Bilhassa Hasan Âli Yücel'in vefatı onu çok sarsar. Hasan Âli Yücel'in ölümü, ona gizli ve daimî bir ölüm korkusu yaşatmaya başlar. Daha önce adları sayılan şahsiyetler ile ölümün hayatına girdiğini belirten Tanpınar, özellikle Yahya Kemal ve Hasan Âli Yücel'in ölümüne daha fazla yanar (Enginün vd. 2007: 257). Yahya Kemal'i kendisinin konuşabileceği tek isim olarak gören Tanpınar, "Onun ölümüyle kaybettiğim şeyi ancak yalnızlığım sayesinde anlıyorum" (Enginün vd. 2007: 263) derken de aslında daha çok kendisini ön plana çıkarmaktadır. Her tanıdığı ölümü onda başka acılar, başka duygular meydana getirir "Ölüm dışarıdan geldikçe acının ötesinde bir şey oluyor. Yıkıntı" (Enginün vd. 2007: 306)cümlesi bu duyguyu ifadeye yeterlidir.

Tanpınar vefatından bir yıl önce günlüğüne şu cümleleri not eder: "Etrafımdakilerin hepsi ölüme hazırlık yapıyorlar ve benim için, içinde öleceğim bir kabuk, konforlu bir kabuk tahayyül ediyorlar. (...) Bir gün şüphesiz ben de razı olacağım. Gelsin diyeceğim. Gel! Diyeceğim. Fakat şimdilik bundan uzağım. (...) Daha yapacağım iş var" (Enginün vd. 2007: 301). Tanpınar, ölüm düşüncesini zihninden kovarak kendisine yakıştırmak, sinyallerini çoktan hastalıklarla vermeye başlamış olan akıbeti kabullenmek istemez. Gerekçeleri vardır. Tamamlanmamış şiirleri; üzerinde çalıştığı Aydaki Kadın romanı; adı konulmuş ancak parasızlıktan dolayı çıkarılamayan Dünyam dergisi; Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne vermek istediği son şekil ve

kullanmadığı pek çok kelime vardır.

Sanatında belli bir seviyeye ulaşan fakat geldiği noktayı kendisi için yeterli bulmayan Tanpınar, edebî eser yaratma sürecinde, kendisi için "çalışmak"tan başka yolun olmadığını ifade eder. Vefatına yakın yıllarda bile günlüğünde "çalışmak" kelimesini sık tekrarlaması, ölünceye kadar kendisini ve poetikasını inşa etmenin peşinde olduğunu gösterir. Ulaştığı fikrî olgunluğun farkında olan Tanpınar, bunun daha erken yaşlarda gerçekleşmemiş olmasına üzüldü: "Ah bütün bunları bugünkü zihni çalışmayı ve dikkati yirmi sene evvel elde etmiş olsaydım" (Enginün vd. 2007: 225) demekten kendini alamaz. Mart 1960'da, "Galiba şiire hiç çalışamayacağım. (...) Kaç senem kaldı şu dünyada. Yazık!" (Enginün vd. 2007: 181) diyerek kendisini eserine tam manasıyla vermesini engelleyen her şeye söylenir. Tanpınar, dünya edebiyatından şöhretlerin vefat tarihleri ile kendi yaşını mukayese eder: "İhtiyarlık çöktü, Baudelaire'in, Nerval'in, Mallarme'nin yaşlarını geçtikten sonra, şimdi Flaubert'in yaşını da geçtim. Mühim bir şey! Hâlâ kendimi genç ve işe yeni başlamış sanıyorum. İçimde acayip korkular var. Kendim için ve herkes için korkuyorum. Eserim için korkuyorum" (Enginün vd. 2007: 321). Üzerinde çalıştığı eserleri yarım bırakarak gitmek düşüncesi, Tanpınar'ı oldukça tedirgin eder, ancak bu konuda gereken adımı da bir türlü atamaz. Eylül 1960'ta, "Bugünlerde masamı temizlemeğe mecburum! Dikkat! Yoksa şarkılar yarıda kalacak!" cümlesiyle kendisine ikazda bulunur (Enginün vd. 2007: 215). Tanpınar, masasını temizleyemeden, yarım şiirlerini tamamlayamadan 24 Ocak 1962'de, "korkunç akıbeti" tadar.

"Meyus" yaratıldığına inanan, kendisini talih karşısında bedbaht gören Tanpınar, bu durumdan yıldızını sorumlu tutarak "neden bu yıldız altında doğdum? Daha derin şeyler, daha büyük tali'ler yok mudur hayatta?" (Enginün vd. 2007: 118) diyerek kendisine cevabı içinde olan sorular sorar. Tanpınar meyus talihi karşısında dünyanın, hayatın, sanatın ve tabiatın güzelliklerine sığınarak bunlarla kendisini teselli etmeye çalışır. Annesini ergenlik döneminde kaybeden, ciddi ve otoriter bir babanın terbiyesi altında büyüyen Tanpınar'ın çocukluk ve ilk gençlik yılları, gurbet duygusunun hâkimiyetinde geçer. Kadı olan babasının vazifesi dolayısıyla sık sık şehir değiştiren Tanpınar, daha sonraki yıllarda kendi ailesini kuramayıp yerleşik düzene geçememenin ve menfi hayat birikimlerinin sıkıntılarını, sanata ve tabiata sığınarak bertaraf etmek ister. Mehmet Kaplan'a nasihatlerinden biri, onun hayatı nasıl algıladığını göstermesi bakımından da önemlidir. Bir gün morali bozuk olan Kaplan'a, Tanpınar kendisinin bir gözü ağlarken diğer gözünün güldüğünü söyleyerek onun da böyle yapması konusunda telkinde bulunur. Sanat ve tabiat, Tanpınar'ın yüzünü güldüren ve hayatın sıkıntıları karşısında sığındığı melcelerdir. Bunlara zaman zaman hayran olduğu bir kadının eklendiği de olur. Altmış yaşına doğru Tanpınar'da ölümle ilgili endişeler kendini daha ağırlıklı göstermeye başlar. Günlüğünün Mart 1959 tarihini taşıyan sayfasında, "Dünyanın güzelliği, bütün bunlara veda edeceğimi düşünmek" (Enginün vd. 2007: 159) ifadesi, ölüm düşüncesinin onu öncelikle hangi bakımdan etkilediğini gösterir.

Tanpınar'ın ölüm karşısındaki düşüncelerine bu şekilde bir bakıştan sonra onun *Selâm Olsun* şiirine geçebiliriz. Kendisini mektuplarında, "santimantal âlim" şeklinde tanımlayan Tanpınar, öldüğü zaman bu dünyaya ait olanlardan öncelikle neleri özleyebileceğini *Selâm Olsun* şiirinde dile getirir. Tanpınar bu şiirinde ölümü,

"santimantal estet" kimliğinin penceresinden algılar. Tanpınar, "Selam Olsun" şiirinde, ölüm endişelerinden dolayı olarak söz eder. Tanpınar'ın *Selâm Olsun* şiirinde, çoğul bir anlatım söz konusudur. "Güzel dünyaya" selamı ötelere gönderen çokluk I. şahıstır. Şiir, hem bu ifade tarzı ile hem de redifi olan kelimeleri aynen kullanması ile Yunus Emre'nin "Biz dünyadan gider olduk / Kalanlara selâm olsun" şiirini hatırlatır (Kaplan 1983: 79). *Selâm Olsun* şiirinin hareket noktası, şair anlatıcının ölüm karşısındaki ferdî duygulanmalarıdır. Şair anlatıcı öldüğü zaman öte dünyada, en çok nelerin özlemini çekecektir, şiir bunları dile getirir.

Şiire, anlatıcının ölümden önceki hayatına ve onun güzelliklerine olan bağlılığı ve özlemi hâkimdir. Bahçelerde açan gülleriyle dünya aydınlık, ışıklı ve güzeldir. Mevsimler ve güller, kanat şakırtısı, mavi gökyüzü, çocuk sesi şair anlatıcının ayrıldığı âleme yönelik olarak hasretini duyduğu objelerdir. Anlatıcının bulunduğu mekânın özellikleri, şiirde detaylandırılmaz. Şiirde hasreti duyulan unsurlardan hareketle ve isimleri anılan objelerin tezatları aracılığıyla okur, şair anlatıcının bulunduğu mekânın özelliklerine dair yorumlarda bulunabilir. Şair anlatıcının yaşayanların dünyasına gönderdiği selama, buruk bir özlem hâkimdir. Selâmın gönderildiği mekân, "güzel dünya"dan ayrı, çiçeklerin açmadığı, -özellikle de- güllerin var olmadığı bir mekândır. Çiçeklerden gül'ün Tanpınar'da, ayrı bir yeri vardır. Şiirde, gül sadece dünyaya ait estetik bir unsur olduğu için anılmaz. Gül, aynı zamanda canlılığın ve hayatîyetin de sembolüdür. Tanpınar, denemelerinde, gül ile lalenin Türk sanatındaki yerini mukayese ederken, "Gül motif değildir, **yaşayan hayattır**" der (Tanpınar tarihsiz b: 116). Burada Tanpınar'ın "Bir Gül Tazeligi", "Bir Gül Bu Karanlıkarda", "Güller ve Kadehler", "Gül", "Hep Aynı Gül" başlıklı şiirlerini; diğer şiirlerinde geçen gül imajlarıyla birlikte **Huzur**'da, Nuran'ın bahçesinde tek başlarına saltanatlarını ilan edecek gülleri hatırlamak yerinde olur: "Yalnız güller ayrı olacaktı. Onlar tek başına büyük meşaleler, söndürülmesi unutulmuş fenerler ve lambalar gibi yanacaktı" (Tanpınar tarihsiz a: 159). Gül, dünya sembolizminde kadınlığın timsalidir (Kaplan 1983: 131). Bu sembolü, Tanpınar **Huzur**'da Nuran için kullanır: "Genç kadını bahçesinde böyle havalarda adeta narinliğinden titreşen o küçük gülfidanlarına benzetti" (Tanpınar tarihsiz a: 99). Öte dünyada gül gibi muhteşem bir çiçekten ayrı kalma endişesi, şair anlatıcıya hüzün verir.

"Sonsuz güneş ve ay", ebediliği ve hayatîyeti simgeler. Tanpınar, pek çok sanatkârda olduğu gibi ebedî bir hayat arayışındadır (Balcı 2008: 41). Güneş, ışık, aydınlık Tanpınar terminolojisinde değerli kelimelerdir. "Yavaş Yavaş Aydınlanan", "Brak Aydınlığa", "Sabah" başlıklı şiirleri ile diğer bazı şiirlerinin bu objelere yönelik ifadeleri, bunun göstergesidir. **Huzur**'da Mümtaz, çocukluğunu geçirdiği şehirlerden A'da, Güvercinlik diye anılan deniz mağarasından güneşin denizdeki oyunlarına büyük bir hayranlıkla saatlerce dalar (Tanpınar tarihsiz a: 29-30). Tanpınar, "Antalyalı Genç Kıza Mektup"ta da, "öğle saatlerinde güneş vuran suyun elmas bir havuz gibi genişlemesi"nden söz eder (Kaplan 1983: 256). "Kerkük Hatıraları"nda da, çocukluğunu geçirdiği evlerden birinin havuzunu unutamadığından söz eder. Havuzun hemen yanındaki nar ağacının çiçekleri ve meyveleri ile suya vuran aksi, Tanpınar'ın unutamadığı sahnelerdendir (Kaplan 1983: 251). Işık ve gölge oyunları, çoğu çocukta görülebileceği gibi küçük Tanpınar'ı büyüleyen hatıralar olarak onun zihnindeki yerini alır. **Huzur**'da Mümtaz, Nuran'a küçükken bulduğu bir ışık oyunundan bahseder: "-

Benim için en büyük haz, ışığın değişikliği, tahlildir, diyordu. Galatasaray'da iken bir elimi bir dürbün gibi gözümün üstüne koyar, onun içinde tavandaki lambanın ışığının kırılmasını seyredirdim. Bazen bu kendi kendine de olur tabii, hem her yerde, her zaman. Fakat onu benim yapmam hoşuma giderdi. Pek az kuyumcu bu cinsten süsler yapabilmıştır. Galiba dinî remizlerin çoğu da buradan geliyor. O benim için ışığın mücevher gibi, bazı bakışlar gibi değişik şiiri olurdu. Bir aslın, elmasa iyi parıltılı bir çeliğe, mor, pembe, eflâton kıvılcımlar, göz vasıtasıyla insanı iğneleyen, uyuşturan parıltılara değişmesi yok mu? Bence sanatın asıl sırrı budur, çok basit adeta mihanikî bir şekilde elde edilen bu rüyadır" (Tanpınar tarihsiz b: 163-164). Tanpınar, Notre-Dame'ı gezerken insanoğlunun elinden çıkmış camdaki ışığın büyümlü manzarasına da, Boğaz'daki tabii "ışık oyunlarına" da, büyük bir hayranlık duygusu ve zevkle dalar (Tanpınar tarihsiz b: 145, 249-250). Işık oyunlarının aksini, anlatıcı dünyadayken "su"da seyretmiş olmalıdır. Burada, şiirde zikredilmemekle beraber "bir iç deniz şehri olan İstanbul'un suları"na gitmek mümkündür. Sanat eserlerinden duyduğu coşku kadar zevk veren Boğaz'ın, Tanpınar'da ayrı bir yeri vardır. Tanpınar, "Boğaz gecelerinin sudaki oyunlarını başka (hiç bir yerde bula(mayacağı)) düşüncesiyle bu güzellikleri zaman zaman seyre dalar (Tanpınar tarihsiz b: 135). **Huzur**'da da, Boğaz'ın gece ve gündüz manzaraları, kahramanların aşklarını besleyen ihmal edilemeyecek önemli bir kaynaktır.

Medeniyetin suni lambaları ile aydınlatılan gecelerin, "Karanlıkların Tadı"nın unuttuğundan yakınan denemesinde Tanpınar, "ölümün sırrına sahip olduğu söylenen sihirbaz ay"dan söz eder (Tanpınar tarihsiz b:137). Belki bu söylenceden dolayı şiirde ay, "sonsuz" kelimesi ile tavsif edilir. Günlüklerinde ay tutulmasını Tanpınar'ın bir çocuk heyecanı ile beklediğini okuruz. Ay her hâli ve mehtap manzarası ile Tanpınar'ın hayat ile özdeşleştiği, hayranlık duyduğu tabiat objelerindedir.

Şair anlatıcı, hasret ağırlıklı bir merakla dünyadayken hayatını manalı kılan unsurların hâlâ yeryüzünde hüküm sürüp sürmediklerini, gönderdiği selam aracılığıyla öğrenmek ister, tabiidir ki beklediği bir cevap da yoktur.

Selam'ın geldiği beldede mevsimlerin, hatta tipili, fırtınalı havalardan bile özlemi duyulmaktadır. Mevsimlerden söz açıldığında Tanpınar'ın "Bütün Yaz", "Kış Bahçesi", "Sonbahar -Antalya'nın denizine-", "Sonbahar -Erzurum-", "Yağmur", "Kış Bahçesi" -Bitmemiş Şiirler- başlıklı şiirlerini, burada başlıklarıyla da olsa analım. Tanpınar'ın çocukluk yıllarına dair ilk hatırasının da, Ergani Madeni'nde pencere ardından izlenen "çok karlı manzara"ya ait olduğunu Antalyalı Genç Kıza Mektup'tan öğreniriz (Kaplan 1983: 255).

Günlerin birbiri peşi sıra geçmesi dahi özlenildiğine göre, öte'de zamanın farklı bir işleyişi olduğu düşünülebilir. Tanpınar'ın mevsimlerin ve zamanın işleyişine dair özel dikkatleri vardır. 1944 yılının son gecesinde kaleme aldığı "Yılbaşında Düşünceler"de Tanpınar, "mevsimlerin mucizesi"nden bahseder. Devridaim eden günler ve mevsimler, hayatı tazeler ve güzelleştirir: "Tabiat ana yenileştikçe biz de yenileşeceğiz. Ey ebedî dönüş, sen ne kadar güzelsin!" cümlesi, Tanpınar'ın bu düzenin işleyişine yönelik hayranlık duygusunu ifade eder (Tanpınar tarihsiz b: 65).

"Kanat şakırtısı" da, şair anlatıcının öte âlemde özlemini çektiği, duymak istediği sesler arasında yer alır. Bu tamlama hayatîyet, canlılık, uçma, sonsuzluk, hürriyet, kayıtlardan azade olmayı çağırıştırır. Bu tamlamanın etrafında

düşünebileceğimiz kuş motifi de Tanpınar'ın şiirlerinde (bülbül, çelik gagasında fecri taşıyan mavi kartal, kumru, kuğu, serçe, yarasa ve güvercin gibi) karşımıza çıkar. Mavi gökyüzü ile birlikte uçan kuşlar da anlatıcının özlemini çektiği dünyaya has unsurlardır. "Mavi gök" ile bağlantılı olarak da, Tanpınar'ın "Mavi Maviydi Gökyüzü" başlıklı bir şiiri olduğunu hatırlayalım.

Üçüncü dördlükte şair anlatıcı, ilk dördlüğün ikinci ve üçüncü mısralarındaki ifadeyi farklı bir tarzda yeniden dile getirir. Işık, mevcut mekânda hasreti çekilen bir unsurdur. Öyleyse mevcut mekâna karanlığın hâkim olduğu söylenebilir.

Şiirde, dünyaya ait unsurlardan biri de, çocuk sesidir. Çocuk sesi, canlılık ve hayatiyet, ümit ve neşe, coşku ve şamata, oyun ve harekete çağrışım yaptırır. Tanpınar'ın, **Huzur**'da ve birkaç yazısında, çocuk dünyasına yönelik dikkatleri yer alır. Nuran'ın kızı Fatma; İhsan'ın çocukları Sabiha ile Ahmet ve Mümtaz'ın çocukluk yıllarına dönüşler dolayısıyla Tanpınar'ın bu dikkatlerinden haberdar oluruz. **Huzur**'da, Mümtaz A'dan İstanbul'a gönderildiği günü, bütün detaylarıyla hatırlar: "Her taraf güneş içinde idi. (...) Garip bir tiksime içindeydi. Bu güneş gözlerine batıyor, paylaşmadığı bu neşe onu rahatsız ediyordu. Çok karanlık, çok siyah, sessiz bir yer istiyordu. Tıpkı annesinin mezarı gibi bir yer. Kuytu bir camii duvarının kenarında, güneşin girmedığı, o billûr sazların insan talihiyle alay etmediği, arıların hayattan ve güneşten sarhoş vızıldamadıkları, çocukların güneşte kırılmış ayna gibi insana batan berrak çılgınlıklarla gülüp konuşmadıkları bir yer..." (Tanpınar tarihsiz a: 32-33). Çocuk Mümtaz, hayatının en zor anlarını yaşadığı bu zaman diliminde, güneş ışığının ve çocuk seslerinin ulaşamayacağı bir yeri arzular. Romanda tarifi yapılan bu yer, mezardır. Tanpınar, "Çocuk Üzerine Dikkatler" başlıklı denemesinde de, yaratıcılığına, muhayyilesine hayran olduğu çocuğu, başlı başına bir "lezzet" olarak tanımlar (İlyas Dirin vd. 1942: 97-103). Şiirde, dünyaya ait özlenen unsurlardan biri de çocuk "sesi"dir. Benzer bir örneğini **Huzur**'da da okuduğumuz (Tanpınar tarihsiz a: 18) Tanpınar'ın denemelerindeki bir sahne, şiirdeki bu tamlamaya ışık tutabilecek niteliktedir. Yıllardır söylene gelen tekerlemelerle oynayan çocuklar, İstanbul'un yoksul mahallelerinde yaptığı bir gezinti sırasında onu adeta büyüler. Bu büyülenme, "Arabistan buğdayları / Severler güzelleri" tekerlemesinin millî kültürde devamlılığı sağlayan unsurlardan biri olduğu düşüncesi ile ilgilidir. Tanpınar, bu oyunun iki yüz yıl önce olduğu gibi, yüz yıl sonra da oynanacağını ifade eder: "İşte bu süreklilik, hayatın mucizesini yapacak, bu cıvıltı hayatın çocuk sesleri arasında nesiller birbirine el uzatacağı... Bu çocuk sesleri hayattaki sürekliliğin en taze sırrıydı" (Tanpınar tarihsiz b: 200). Tanpınar'ın ifadesinden hareketle çocuk seslerini de, ebediliğin ve hayatiyetin sembolü olarak değerlendirebiliriz. Anlatıcının bulunduğu mekânda sadece çocuk sesi değil, ilk dördlükte kendilerine selâm gönderilen gül ve sarmaşık da mevcut değildir. Sarmaşık, her tarafa kök ve dal sarıp uzayıp gitmesi ile sonsuzluğun ve/veya canlılığın sembolüdür. Çocukluk yıllarında Musul ve Halep'te muhteşem bahçeli evler gören Tanpınar, bahçelerin sarmaşık kokularını, yıllar sonra da hatırladığından söz eder. Tanpınar'ın şiir estetiğini izah ederken atfı yapılan "Ne İçindeyim Zamanın" başlıklı şiirinin "Kökü bende bir sarmaşık / Olmuş dünya sezmekteyim" (Tanpınar 1989: 19) mısralarında da bu bitkiye yer verir. Yine, "Ölümler" başlıklı XVIII bölümden oluşmuş uzun ve farklı şiirinde de, "Dört yanından girift bir sarmaşık / Gibi sarıldığım bu güzel dünya" mısralarına yer verir. Dünya güzeldir ve büyük bir susuzlukla insan, onun bütün

pınarlarından tatmak için adeta bir sarmaşık gibi kök ve dal salar (Tanpınar 1989: 139).

Son iki mısradaki şair anlatıcı, ölüm temi etrafında, eserlerinde çok sık değindiği bir motife yer verir: gemi metaforu (Kahraman 2006: 95). İnsanoğlunun bir tutkusu da son mısradaki dile getirilir: öldükten sonra geride kalanlar tarafından hatırlanmak, anılmak. Yunus Emre'nin "Bizim için hayır dua / Edenlere selâm olsun" mısralarında, mutasavvıf bir şairin dualarla anılma arzusu karşımıza çıkar. Her insanda karşılaşılabileceğimiz bu arzu, sanatkârda eserlerinin, ölümünden sonra da anılmasına vesile olması şeklinde tezahür eder. **Huzur**'da, anı yaşamadığı, yedi asrın ölüsüyle beraber olduğu şeklindeki Nuran'ın tenkitlerine Mümtaz, şu cümlelerle cevap verir: "Asıl hazini nedir bilir misin? Onların tek sahibi bizleriz. Onlara hayatımızda bir yer vermezsek tek yaşama haklarını kaybedecekler... Zavallı dedelerimiz, musikişinaslarımız, şairlerimiz, adı bize kadar gelen herkes hayatımızı süslememizi o kadar **ıştiyakla** bekliyorlar ki... En umulmadık yerde karşımıza çıkıyorlar" (Tanpınar tarihsiz b: 158). Hasan Âli Yücel'e 1958 yılında yazdığı bir mektupta bu ışıyakla ilgili olarak şunları yazar: "Geçen gün Boğaz'daydım. Aşık olduğum, yalnız gezdiğim günleri düşündüm. Ve kendi kendime 'yarabbim dedim. Acaba genç bir aşık bir gün buralarda tıpkı benim on on beş sene evvelki halimde dolaşırken benden bir mısra okuyacak mı' Ebediyet işte bu!". Asıl Tanpınar, kendisini bu cümlelerden sonra gösterir: "Eğer böyle bir şey olursa vallahi mezarımda dönerim" (Yücel 1997: 17).

"Selâm Olsun" şiiri, ölüm ile ilgili olarak aysbergin üstte kalan kısmının ifadesidir. Şiirde, "Yollar Çok Erken" ve "Siyah Atlar" şiirlerindeki ifade tarzı gibi durağan, sakin, telaşsız bir anlatım vardır (Tanpınar 1989: 29-30). Zaten bu hava, Tanpınar'ın diğer şiirlerine de hâkimdir. Aynı temanın işlendiği "Ölü" şiirinde ise, trajik olan yani aysbergin altı göz önündedir (Tanpınar 1989: 113). "Çılgın hevesler", "tende gezen raşeler", "alında bahtın kırılmaz tacı" ile bir zamanlar haz ve coşku dolu günleri yaşayan insan, artık bir avuç toprağa dönüşmüştür. Yıllar, mezar taşında yazılı ismi çoktan silip götürmüştür. **Huzur** romanında da, Mümtaz patlak vermek üzere olan savaşta kendisinin ölüm ihtimalini düşünür. Bu noktada kendisi ile aynı yaşlarda olan bir hamalı mukayese eder. Bir estet-aydının ölümü ile gününbirlik koşuşturmalarla yaşayan bir gencin ölümünün sonuçta aynı olacağı düşüncesiyle boşluk duygularına kapılır. Oysa "Selâm Olsun"da, ölümle ilgili bu tarz endişeler yer almaz. Hatta şiir, ölümden daha fazla, hayata ait unsurları barındırır. Şiirde, ölüm karşısındaki çaresizliğin yol açtığı bir kabullenme, çaresizlik içinde buruk bir ifadeyle dünyanın güzelliklerini sayıp dökmeye dönüşür. Bu güzellikler artık koklanmaktan, seyredilmekten, hissedilmekten, duyulmaktan ve idrak edilmekten çok uzaktır. Bu dünyaya ait sayıp dökülenlerden şair anlatıcının hâletiruhiyesine, dolaylı olarak ulaşırız. Şiire duygu olarak pek tabii ki, elem ve onun çağrışımı dâhilinde olan kavramlar hâkimdir. Şiirde, ana parçadan; tabiatın, onu meydana getiren unsurlardan ayrılmış olmanın kederi vardır. **Huzur**'da Mümtaz da bu bütünden ayrılışın ızdırabını hayattayken tadar: "Bu, (...) insanoğlunun namütenahiye doğru küçüldüğü, tabiatın bize her taraftan 'ne diye ayrıldın, sefil ıstırapların oyuncuğu oldun, gel, bana dön, terkibine karış, her şeyi unutur, eşyanın rahat ve mesut uykusunu uyursun dediği saatti" (Tanpınar tarihsiz a: 27). Nuran ile beraber Boğaz manzarasını seyrettiği bir akşam Mümtaz, "Yaratılışın kemeri üzerimize kapandı. Tek bir âlemin parçasıyız" der (Tanpınar tarihsiz: 169). Gerçi Tanpınar'da, Mümtaz'da ve mutasavvıflarda olduğu gibi bir vahdet anlayışı mevcut değildir. Ancak tabiata ve onun güzelliklerine ne kadar bağlı olduğu, Tanpınar'da çok barizdir. Tabiatın kopartılma endişesi, bu güzellikleri bir daha idrak edememe

düşüncesi, tabiatı; İstanbul'un güzelliklerini, bir sanat eseri gibi algılayan estet Tanpınar'ı, kederlendirir. Şiir, bu kederin ifadesidir.

Ahmet Kutsi Tecer, Tanpınar'ın bu şiirindeki "yaşama özlemi"nin onun ana temalarından biri olduğunu, dikkatimizin asıl şiirin "edâ"sında yoğunlaşması gerektiğini belirtir: "Beni asıl şaşırtan şey, kitaptaki otuz yedi şiir arasında bu şiirin 'eda' bakımından öbürleriyle hiç de bir ilgisi olmamasıdır. Şüphesiz halk şiirinin, özellikle mistik halk şiirinin ince lezzetlerini tatmasını bilen Tanpınar'ın bu edâyı üstün bir başarı ile kullanması pek tabiidir" (Uçman vd. 2002: 157).

"Selâm Olsun" şiiri, muhtemelen ilk defa **Şiirler** kitabında yayınlanır. Diğer şiirlerin ilk yayın tarihleri Mehmet Kaplan, İnci Enginün ve Ömer Faruk Akün tarafından tespit edilmiş olmasına rağmen (Kaplan 1983: 269; Enginün 1989: 163-168; Uçman vd. 2002: 16-28), "Selâm Olsun" bu tespitlerin dışında kalır. Tanpınar'ın bütün şiirlerinin yayınlanışlarına tanıklık etmiş Ahmet Kutsi Tecer'in cümlelerinden hareketle, Tanpınar'ın, bu şiiri son safhada kitabına dâhil etmiş olduğu düşünülebilir. Tecer, kitapta yer alan diğer şiirleri üzerinde Tanpınar ile devamlı olarak konuştuklarını, bu şiirle ilk defa -1961 Şubatında- çıkan **Şiirler**'de karşılaştığını belirtir (Uçman vd. 2002: 157-158). Tanpınar'ın vefat tarihi, 24 Ocak 1962'dir. "Selâm Olsun" muhtemelen kitabın basılacağına yakın bir zamanda tamamlanmış olmalı, gençlik yıllarında çok az insan, dünyanın güzelliklerine doyamadan gideceğine ve ölümünden sonra anılıp-anılmayacağına dair endişelere kapılsa gerek. Bu noktada bize, **Şiirler**'in basım aşamasında Tecer'e göre Tanpınar'ın daha yakınında olan bir ismin; Turan Alptekin'in verdiği bilgiler ışık tutabilir. Tanpınar'ın asistanı, kitabına yetiştirmek üzere hocasının aynı anda on kadar şiir üzerinde çalıştığını ifade ederken bu şiirler arasında, "Selâm Olsun Bizden (Ölümlerin Türküsü)" başlıklı şiiri de sayar (Alptekin 2001: 49).

Tecer, "Selâm Olsun" başlıklı şiirin, Tanpınar'ın şiir estetiği ile çok da uyumadığını, fakat kişiliğiyle yakından ilgili olduğunu belirtir. Şiir, Tecer'e göre duygu alanında bir yeniliği getirir: "Bizim halk mistiklerimiz, genel olarak Aşık Paşa'dan, Yunus'tan kopan, bir geleneğe göre 'fâni dünyadan ilâhî âleme geçişi' 'sevgili'ye erişme, 'kavuşma' olarak vasıflandırılırlar. Onlarca dünya bir 'gurbet'tir. Hâlbuki Tanpınar'da özlenen bu dünyadır. Aradığı şeylerin hepsi buradadır. Bu şiirde Tanpınar bir 'panteiste' olarak karşımıza çıkıyor. Ona göre ilâhî varlık kâinatın her zerresinde tecelli eder. Tanpınar'ın 'güzel dünya'sı böyle mistik bir dünyadır. Güzeldir, çünkü ilâhî güzelliğin gerçek tecelisisidir" (Uçman vd. 2002: 158).

Ahmet Hamdi Tanpınar, bir insan ve sanatkâr olarak ölüm düşüncesi karşısında endişeler duymuştur. Onun endişeleri, öte dünya ile ilgili olmaktan çok bu dünyanın güzelliklerinden ayrılmaya yöneliktir. Tanpınar'da ölüm düşüncesi, üzerinde çalıştığı eserlerini yarım bırakmak ve dünyanın güzelliklerine veda etmek kaygıları ile bir aradadır. "Selâm Olsun" şiiri, hayatın güzelliklerini bir daha tadamamanın korkusunu dile getirir.

KAYNAKÇA

- BALCI, Y. (2008), *TANPINAR Trajik Bir Şair ve Şiiri*, İstanbul: 3F Yayınevi.
 TURAN, A. (2001), *Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür, Bir İnsan*, İstanbul: İletişim Yayınları.
 ENGİNÜN, İ. (1989), *Ahmet Hamdi Tanpınar Bütün Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- ENGİNÜN, İ.- KERMAN, Z. (2007), *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
 DIRANAS, A. M. (1988), *Şiirler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
 DİRİN, İ. - ANAR, T. - ÖZDEMİR, Ş. (2002), *Ahmet Hamdi Tanpınar Mücevherlerin Sırrı Derlenmemiş Yazılar, Anket ve Röportajlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
 KAHRAMAN, Â. (2006), "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Gemi Metaforu", *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Orhan Okay Armağanı II*, 30/12, Harvard.
 KAPLAN, M. (1983), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
 KERMAN, Z. (1992), *Tanpınar'ın Mektupları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
 SUNAT, H. (2004), *Boşluğa Açılan Kapı*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
 TANPINAR, A. H. (1981), *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
 TANPINAR, A. H. (2000), *Huzur*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
 TANPINAR, A. H. (Tarihsiz-a), *Huzur*, İstanbul: Tercüman Yayınları.
 TANPINAR, A. H. (Tarihsiz-b), *Yaşadığım Gibi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
 UÇ, H. (2005), *Tematik Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Öncü Basımevi.
 UÇMAN, A.-İNCİ, H. (2002), *Bir Gül Bu Karanlıkta - Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
 YÜCEL ERONAT, C. (1997), *Tanpınar'dan Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.